

ACCEP

Associació Catalana per a la Clínica i l'Ensenyament de la Psicoanàlisi
Formacions Clíniques del Camp Lacanià

Màster en Teoria i Pràctica Psicoanalítica

Míriam Roqueta Petit

LA FUNCÍÓ PATERNA

“Què és un pare?” aquesta breu pregunta serà un dels interrogants que Sigmund Freud (1856-1939) mantindrà al llarg de tota la seva vida i obra.

Aquesta pregunta es pot plantejar des de dos punts de vista. Per una banda pot ser la pregunta feta per un adult que es converteix en pare que seria la subjectivització del ser pare. L'altre punt de vista seria la intersubjectivitat de la relació amb el pare, on la pregunta és plantejada per part de l'infant.

Preludi

Més enllà del concepte comú de pare, definit en el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans com aquell home que ha engendrat un o més fill, el psicoanàlisi planteja el pare com aquell que fa *néixer* al subjecte, portant-lo més enllà de la seva condició biològica i ubicant-lo com a ésser humà. A la vegada aquest pare es presenta davant el seu fill com aquell que també va abandonar el cercle de l'endogàmia i va escollir a una dona.

Abans d'endinsar-nos en el que significa la qüestió paterna pel psicoanàlisi, és interessant poder fer un breu recorregut d'aquest significat.

A l'època romana era necessari que un home reconegués a l'altre com a fill per poder ser pare, sense tenir en compte els lligams biològics. La importància requeia en la designació, el reconeixement d'aquest. El *pater* en el dret romà era aquell que s'autodesignava pare per a un fill alçant-lo en el seus braços.

Amb l'inici del cristianisme es produeix un gir. La paternitat no es deu a la voluntat de l'home sinó a la voluntat de Déu i com a pare fet a imatge i semblant de Déu, apareix la primacia biològica. El pare transmet un doble patrimoni, per una banda la sang, imprimint una semblança, i per l'altra el *nom*.

Quan neix un nen els pares li assignen un nom, el nom i cognom serà el que el representarà, fent-lo entrar en el món del llenguatge existint d'una manera simbòlica. El significants ens fan éssers de paraula, tenint en compte que les paraules existeixen molt

abans que el nen pugui parlar. L'Acte de naixement implica la inscripció significant, un significant que representa al subjecte per un altre significant.

Una de les qüestions que podem observar en la nostra societat en referència al nom del pare és el posar el cognom patern al primer cognom del fill. Cognom com una marca que vol deixar clara que reconeix al seu fill i que, tot i que aquell infant ha arribat al món passant pel cos de la mare, no li pertany només a ella, ell també hi és, hi ha una nominació simbòlica.

Tal i com deia Freud, la mare sempre és certa a diferència del pare que és incert i justament és aquesta incertesa el que el fa dependent del discurs.

En el camp del psicoanàlisi la noció de pare intervé com un operador simbòlic ahistòric, en el sentit que no es pot assignar a una història en un sentit cronològic, establint-ne un de primer. Tot i que de manera paradoxal no deixa de ser justament el punt d'inici, el punt d'origen de tota història.

Freud elabora tot un recorregut tractant aquesta qüestió, en aquest treball em vull centrar en el complex d'Èdip i el mite de l'horda primitiva.

El complex d'Èdip:

Jaques Lacan (1901-1981) ja ens introdueix a *Las formaciones del inconsciente* l'any 1958 que no hi ha qüestió edípica si no hi ha pare i a la inversa. Parlar de l'Èdip és introduir de manera essencial la funció paterna. Per tant parlar de la funció paterna ens porta inevitablement a parlar del complex d'Èdip i les seves vicissituds.

Molts analistes admeten que Freud resol la qüestió paterna quan finalitza la teoria de l'Èdip, però Lacan, a l'inici de la seva ensenyança i en el seu característic retorn a Freud, retorna a aquesta qüestió i a la seva importància dins la doctrina freudiana.

Freud elabora aquesta qüestió amb l'ajuda del mite d'Èdip Rei del dramaturg Sòfocles de l'antiga Atenes i Lacan elaborà una sistematització del complex d'Èdip dividint-lo en tres temps, tenint en compte que no necessàriament han de succeir de manera diacrònica.

En un primer moment; degut a la immaduresa i a la dependència de l'ésser humà que necessita a l'altre per sobreviure, es crea una relació de fusió amb l'Altre matern. En aquest moment de fusió i de no diferenciació entre l'un i l'altre, l'infant intentarà cobrir el desig de l'altre, intentarà identificar-se amb l'objecte de desig de la mare i d'aquesta manera completar-la. L'Infant intenta omplir el buit, allò que li falta a la mare i que és representat pel fal·lus.

El segon moment vindrà caracteritzat per la presència del pare, que tot i que sempre hi ha estat, ara intervindrà amb lleis i prohibicions, trencant amb la relació que s'havia creat anteriorment.

Apareix el pare com a doble privador. Priva de la mare, en tant que priva al nen de l'objecte del seu desig i en tant que priva a la mare de l'objecte fàl·lic en el que ha situat al fill.

En la tercera i darrera etapa el pare agafarà el protagonisme posant de manifest el seu propi discurs. D'alguna manera, torna a ubicar les coses al seu lloc, retornant el fal·lus al lloc on la mare el pot desitjar. L'Infant se n'adona que qui posseeix el fal·lus és el pare (sense ser-ho) i que l'atenció de la mare recau sobre aquest. D'aquesta manera el pare li pot donar el que desitja perquè és ell el que el posseeix i d'aquesta manera l'infant ja no està en posició de fal·lus de la mare com ho estava en la primera etapa del complex d'Èdip.

Són diverses les conseqüències que planteja Sigmund Freud envers el complex d'Èdip. Planteja l'accés a la sexualitat genital, a l'elecció de l'objecte amorós i als efectes estructurants que suposa en diferents instàncies psíquiques, és a dir, es troben els elements que determinen la posició subjectiva de cada individu. Però, més enllà d'aquestes grans funcions i tenint en compte l'interès d'aquest treball, és important destacar que Freud situa al pare al centre del complex d'Èdip assumint un doble paper.

Per una banda ell serà qui obre l'entrada al subjecte i a la vegada és qui posseeix la clau per poder sortir del complex introduint el subjecte en la castració a partir del pare com agent de la prohibició.

El significant de la falta:

La triangulació edípica, -pare, mare i fill- només adquireix un sentit estructurant quan el posem en referència a la unitat que l'ordena, ja que no hi hauria triangulació sense el desig en respecte el fal·lus. Però, què significa aquest concepte?

Al parlar de fal·lus no fem referència a una diferència anatòmica, clítoris o penis, ni estem parlant d'un objecte real. Al no ser un objecte real estem parlant d'un significant, d'un significant únic. Una de les propietats que té el significant és que sempre pot ser taxat, anul·lat, destituït de la seva funció, és a dir, si pot estar present també pot ser un significant absent.

J. Lacan va formular aquest concepte com a significant de la falta, sorgit de la diferència en el registre imaginari dels òrgans genitals. Qualsevol objecte que obtura la falta pot complir la funció imaginària de fal·lus.

Aquest, al tenir la característica de significant, només hi podem tenir accés a partir de l'Altre. Així, aquest Altre, en tant que subjecte, també serà objecte de la falta i aleshores de la castració. Castració en quan a renúncia al fal·lus deixant de ser el fal·lus de l'Altre.

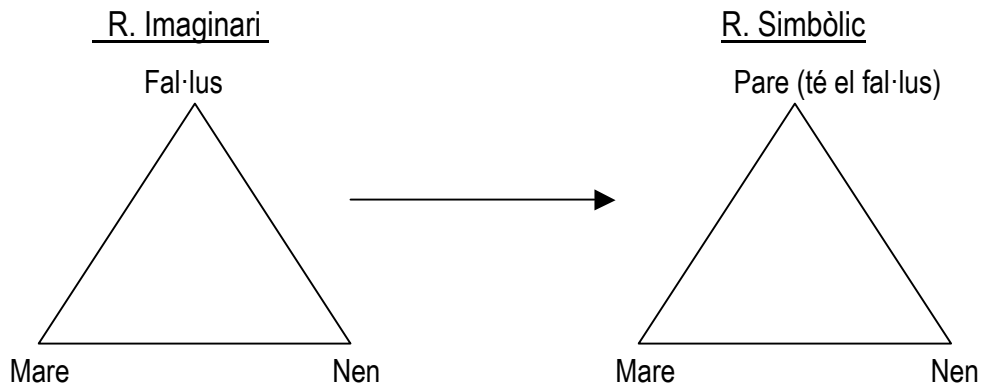
A partir d'aquí es poden escriure dues premisses:

- L'home, com a pare, ha de donar la prova en un determinat moment que posseeix allò del que tot home està en falta.
- El pare, com a home, no pot aportar una altra prova que el donar allò del qual està en carència.

Aquests dos enunciats fan referència a l'element enigmàtic. L'element significant el qual es pot posseir i a la vegada estar en falta, el fal·lus.

Tenint en compte que la funció paterna és la que està identificada estructuralment amb la funció fàl·lica. Aquesta entitat és la unitat significant d'allò real de la diferència sexual i

com a tal constitueix el centre de gravetat de la funció paterna que permetrà al Pare Real poder assumir una representació simbòlica. Com veurem més endavant, la funció simbòlica paterna només pot ser assumida amb un caràcter operatiu en la mesura que el pare és investit per l'atribució fàl·lica.

Diferents protagonistes hauran d'ocupar llocs específics en l'espai de la configuració edípica, duent a terme una circulació del fal·lus en aquesta dialèctica. Són posicions vacants que poden ser ocupades per diferents personatges. Tot i que es parli d'ocupar un espai en aquesta tríade no significa que els protagonistes siguin elements substituïbles entre ells. Així com la funció paterna no la pot substituir la posició materna, aquesta tampoc pot ser a la inversa.

És necessari tenir present que això no es contradiu amb la idea que un d'aquests protagonistes es pugui identificar amb un altre, i com a tal sigui una qüestió imaginària. És a dir, que la mare es pugui identificar amb el pare o a la inversa. En el primer cas estariem parlant d'una mare fàl·lica adoptant una posició paterna i en l'altre un pare en la posició materna.

L'estructura triangular o quadrangular, tal i com va dir Lacan, fill, fal·lus, mare i pare, que apareix en el complex d'Èdip, és un debat que segueix vigent avui en dia. Tot i que més enllà de les diferents opinions establertes, allò important és, tal i com va dir Lévi-Strauss en els seus treballs, l'existència d'una sèrie de funcions operatives i elements interconnectats, una llei que reguli les relacions de parentiu i que introdueixi un ordre en l'arbitrarietat.

El Pare del gaudi:

Entre els diferents desitjos de tot subjecte, n'hi ha un que preval en la seva funció estructurant: el desig que enuncia la mort del pare.

Sigmund Freud utilitza el mite modern de "Tótem y tabú" (1913-14) per explicar el sorgiment de les diferents organitzacions socials i les limitacions ètiques a partir de la llei universal en tota cultura. La qual, tal i com posa de manifest Lévi-Strauss, constitueix la marca, el criteri rigorós, que separa la naturalesa de la cultura, produint el pas d'una a l'altre.

La prohibició de l'incest és el criteri fonamental que produeix aquest canvi en l'ésser humà posant límit a la natura.

"Esta prohibición constituye una regla, pero una regla que, única entre todas las reglas, posee el mismo tiempo un carácter de universalidad"¹

Molts analistes van pensar que en aquest mite es trobava l'avantpassat del pare edípic, el primer pare mort i, fins i tot, el primer pare del neuròtic.²

En el pare de l'horda primitiva de Freud, tots els germans formen part de l'horda per l'amor a la mare i reconeixen el privilegi sexual del pare posseïdor de totes les dones, abstenint-se dels seus desitjos cap a la mare i les seves germanes. El pare és odiat perquè gaudeix de tot el que ells anhelaven, però a la vegada és estimat per l'admiració que causa.

L'odi que genera condueix a l'assassinat del pare amb el seu posterior tiberi cannibalístic per tal d'apropiar-se de la seva omnipotència i ocupar el seu lloc, realitzant una identificació amb el pare. Freud ens explica que els membres d'un clan totèmic es santifiquen mitjançant l'absorció de l'animal totèmic, reforçant d'aquesta manera la identitat que existeix entre ells i la seva identitat amb ell.

Totes aquestes actuacions generen culpa i penediment, produint que el pare adquireixi més poder que quan estava viu. D'aquesta manera, el que els hi prohibia el pare ara s'ho

---

¹ **Dor, J** (2008) El padre y su función en psicoanálisis Ed. Nueva Visión. Pàg. 24

² **Silvestre, M** (1987) Mañana el psicoanálisis. Ed. Manantial Pàg. 74

prohibeixen ells mateixos. El mort adquireix un poder major que quan estava viu. Aquest acte els tindrà en deute respecte el pare, que només es podrà pagar d'una forma simbòlica amb una obediència retrospectiva. L'home que tenia a totes les dones només és Pare des del moment en el que està mort com a home.

És el pare mort que permet assumir el deute simbòlic lligant a l'horda de manera irrevocable a la llei de la prohibició de l'incest.

En l'escolta del nen neuròtics queden vestigis de l'ambivalència de sentiments descrits en Tòtem i Tabú, on conviuen l'odi i l'estima envers el pare tirà.

El mite de l'Èdip i el mite de l'era moderna de Tòtem i Tabú tenen un comú denominador, l'assassinat del pare com a condició per accedir al gaudi i en ambdós apareix la culpa pel parricidi.

La diferència recau en què el pare de l'horda és un pare del gaudi, fora de la llei, a diferència del pare de la llei que apareix en el complex d'Èdip.

Els tres registres

Lacan en la seva investigació clínica se n'adona que la figura del pare sempre es mou en els tres registres; Real, Simbòlic i Imaginari.

Així, al llarg del complex d'Èdip i del mite de l'horda primitiva que s'ha mencionat anteriorment hi ha una successió lògica d'investidures diferents que n'és objecte la figura paterna.

El pare del gaudi, el pare assassinat de l'horda primitiva és considerat el pare real. Real en quan a no poder-lo representar, carent d'un significat. El registre del real no s'ha de confondre amb la realitat sinó amb allò impossible de dir o d'escriure, allò que és impossible de simbolitzar, del que no es pot parlar. Allò irreductible i que es situa en el límit de l'experiència psicoanalítica.

La necessitat d'un pare real només la podem concebre com a originària, com a mítica, ja que es tracta de l'home que posseïa a totes les dones i com a tal no estava castrat.

Només podem parlar d'ell com a home mitològic, doncs no és necessari un home per a què hi hagi un pare.

És el pare real, a partir de la seva mort, que fa intervenir el pare simbòlic. En el registre simbòlic trobem el que està relacionat amb el llenguatge, amb l'evocació d'allò que es troba absent. La noció de la qüestió simbòlica pren major protagonisme a partir de l'any 1949 en la revisió de l'estadi del mirall.

És a partir de l'assassinat que sorgeix la llei. La funció central del pare simbòlic és unir el subjecte a la llei, llei que fa referència a la prohibició de l'incest.

És necessari remarcar que el pare simbòlic va més enllà de la contingència de l'home real, pel qual no és necessari que hi hagi un home per tal que hi hagi un pare, doncs el paper simbòlic està sostingut per l'atribució imaginària de l'objecte fàl·lic. Per tant, només és necessari que un tercer element pugui mediar entre el desig de la mare i el nen, pugui sostenir aquesta funció perquè sorgeixi la llei i faci la funció estructurant. Tenint present que aquesta instància tercera no implica l'existència d'un Pare Real.

Com s'ha mencionat anteriorment, el Pare simbòlic té un estatut d'existència *significant*, com a significant del Nom del Pare sempre podrà ser present com una instància medidora en absència del Pare real. En aquest cas és necessari que estigui present en el discurs de la mare, que l'infant pugui captar que el desig de la mare circuli envers ell.

Finalment el registre imaginari, tal i com diu el seu propi nom, depèn de la imatge. Té relació amb el cos i la mirada, allò que és il·lusori i per tant té relació amb el jo. El registre imaginari apareix a l'ensenyança de Lacan el 1936 en el seu article de l'estadi del mirall, tot i ser publicat el 1948.

El pare imaginari és aquell que no parem de construir, com ens diu Lacan en el Seminari 4; "Las relaciones de objeto".

És el pare "con que siempre nos encontramos. A él se refiere toda la dialéctica de la agresividad, la de la identificación, la de la idealización por la que el sujeto accede a la

identificación con el padre. Es el padre terrorífico que reconocemos en el fondo de tantas experiencias neuróticas y no tiene, en absoluto relación alguna con el padre real del niño.”³

El pare aterrador, totpoderós, que fa estralls en la relació imaginària amb el jo, l'agressivitat i la identificació. Pare amb el que es té una rivalitat fraterna.

La qüestió de la funció paterna no va donar lloc a l'origen d'aquests tres registres, sinó que va ajudar a unir-los, a agrupar-los en una tríada.

Parafrasejant a Michel Silvester en el seu llibre *Mañana el psicoanàlisis*, ens diu que la funció paterna en l'ésser parlant queda definida per tres punts estretament articulats:

1. El significat del nom del pare: que anomena la llei del desig.
2. La metàfora paterna: que permet interpretar el desig.
3. La significació fàlica: en el camp del llenguatge sotmet el desig a la castració.

El significat primordial

En el discurs de Roma:

“En el nombre del padre es donde tenemos que reconocer el sostén de la función simbólica que, desde el albor de los tiempos históricos, identifica su persona con la figura de la ley”⁴

Com s'ha repetit anteriorment al llarg d'aquest treball, Jacques Lacan retorna a Freud, i a mesura que va avançant en el seu estudi pot anar més enllà de la lectura freudiana, indagant més en la qüestió de l'estructura i de la seva lògica, posant èmfasi principalment en les funcions i no en les persones.

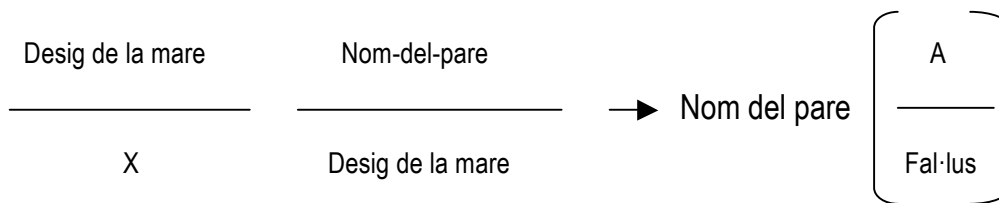
Situa la mare com a portadora del desig i al pare com a significat, el que Jacques Lacan dirà com a metàfora del nom del pare. Però, què significa exactament això?

Per una banda hi ha el concepte de metàfora paterna i per l'altra el concepte de significat del Nom-del-Pare. Anem a fer una petita aproximació a aquests conceptes.

---

³ Lacan, J. Seminari 4. Las relaciones de objeto. Ed paidós. Pag 222

⁴ Lacan, J. Escritos 1, pág 267

X: La significació desconeguda

Metàfora com la substitució d'un significat per un altre significat. Designant una cosa amb el nom d'una altra, així el significat original, el desig matern, és substituït pel significat del Nom del Pare. Metàfora en tant que el desig matern, és substituït pel nom del pare produint-se la repressió del significat del desig de la mare, el significat fàl·lic. Aquest significat (S1) pautarà la cadena posterior de significants.

El significat Nom-del-Pare, no és un significat particular, concret. És un significat que vindrà a ocupar un lloc decisiu, però no està predeterminat. Remarcar que l'absència del pare real és compatible amb la presència del significat en qüestió.

Lacan amb aquest algoritme no pretén definir a un pare, sinó una posició normal de pare dins la família. Defineix el paper normalitzant, el pare en el complex d'Èdip, sense oblidar en cap moment la posició materna. No només és necessari que el significat del Nom del Pare estigui en el discurs matern per tal que realitzi la seva funció simbòlica estructurant, sinó també és necessari que aquest es refereixi a l'existència d'un tercer senyalant la diferència del fill amb la mare. A part d'introduir al nen en la dimensió simbòlica, al despendre'l de la idea imaginària amb la mare fa aparèixer el subjecte del desig.

“No sólo hay que ocuparse del modo en que la madre se adapta a la persona del padre, sino de la importancia que le da a su palabra, digamos a la palabra justa, a su autoridad, es decir, el lugar que ella reserva al Nombre-del-Padre en la promoción de la ley”⁵

⁵ **J. Lacan**, De una cuestión preliminar a todo tratamiento posible de la psicosis. Escritos 2.

La primera menció al terme Nom-del-Pare de Lacan data de l'any 1951. És un terme extret de la religió cristiana, apareixent com un producte devaluat del pare simbòlic en el seminari de "El hombre de los lobos". Introdueix aquest terme en l'estudi del cas Schreber, operació que marcarà el destí d'aquest significant en la teoria psicoanalítica. És sorprenent que la seva importància en el cas recau en la falta d'aquest significant particular en el cas Schreber. El desencadenament de Schreber està determinat per aquesta falta.

Conseqüències d'aquesta falta:

Més enllà de la dialèctica edípica, la metàfora paterna té una funció estructurant organitzant les principals estructures psíquiques.

En el cas de l'estructura psicòtica es produeix un fet diferencial envers les neurosis. El psicòtic és un ser parlant i com a tal habita en el món del llenguatge, però es produeix una discrepància. Una part de la simbolització no es produeix, un significant primordial no entra en la simbolització, no es reprimeix com en la neurosis sinó que es rebutja.

"Algún significante podría no inscribirse, podría no admitirse en lo simbólico y entonces ser rechazado, pero esto no supone la ausencia absoluta de simbolización, caso en el cual ni siquiera existiría el sujeto que, como tal, no es sino efecto de lo simbólico"⁶

Es produeix una Verwerfung - forclusió- en el significant del Nom-del-Pare en l'estructura psicòtica. El terme forclusió és un concepte extret de la terminologia jurídica per fer referència a l'abolició simbòlica d'un dret que no va ser exercit en el termini preestablert. Per tant, portant-ho al terreny del psicoanàlisi lacanià és l'abolició d'un significant, del significant del Nom-del-Pare.

Si la repressió originària del significant del desig matern no succeeix la metàfora del Nom del Pare queda compromesa i portada al fracàs. Quan no es realitza aquest procés metafòric, l'accés per aquest subjecte al registre simbòlic queda afectat i per tant el

---

⁶ **Fabián Schejtman.** De "La Negación" al Seminario 3.

registre del desig queda impossibilitat. Al no haver pogut establir una separació amb la mare queda constituït com a únic objecte de desig de la mare, el fal·lus.

En canvi, en el neuròtic el significant permet posar una llei, un límit al gaudi i així poder autoritzar al desig.

Aquesta forclusió del significant fonamental, com a rebuig de la referència paterna produeix efectes. La ordenació simbòlica ja no pot organitzar el món i apareix el caos, on la qüestió imaginària i real es confonen. El que no va poder ser simbolitzat en el seu moment, el retorn del que va ser forcluit no es produirà en el registre simbòlic sinó que retorna en el Real en forma d'al·lucinació o de deliri.

Destacar que Lacan va plantejar aquesta hipòtesi estructurant tenint en compte que s'ha de ser prudent en aquesta qüestió i tenint en compte que no és la única etiologia de la psicosis.

Què està passant:

Però què passa amb aquesta figura quan es debilita? Què passa quan no pot fer front a la responsabilitat que comporta? Quin lloc donar-li quan la societat i l'economia actual han provocat canvis en les estructures familiars?

Dins de la família hi ha diferents models, però en totes l'eix vertebrador continua sent el mateix, el que otorga al fill el seu lloc el qual és diferent al de la mare i diferent al lloc del pare.

Contràriament al paràgraf anterior i degut a múltiples factors socioeconòmics i a canvis en l'estructura familiar s'ha produït una disminució d'aquesta funció a finals del s.XX. Amb la igualtat dintre de tots els membres familiars, regits per una societat capitalista i amb la satisfacció pulsional immediata, amb una important pèrdua de valors i ètica. Com poder articular la funció paterna?

Deixo aquest seguit de preguntes obertes, haurem de donar-nos temps i esperar a veure els seus efectes.

Bibliografía:

Dor, J:

Introducción a la lectura de Lacan –El inconsciente estructurado como lenguaje-,
París: Editorial Gedisa, 1985.

El padre y su función en psicoanálisis: Ed Nueva Visión, 2008

Freud, S:

Tótem y tabú. Algunas concordancias en la vida anímica de los salvajes y de los neuróticos (1913): Ed Amorrortu

El sepultamiento del complejo de Edipo (1924): Ed Amorrortu

Algunas consecuencias psíquicas de la diferencia anatómica entre los sexos
(1935): Ed. Amorrortu

Lacan, J:

Escritos 2. De una cuestión preliminar a todo tratamiento posible de la psicosis.

Dos notas sobre el niño

Mira, V, Ruiz, P, Gallano, C. *Conceptos freudianos*: Ed Síntesis,

Porge, E. *Los nombres del padre en Jaques Lacan – Puntuaciones y problemáticas-* :Ed Nueva Visión, 1997

Roudinesco, E: *La familia en desorden*: Ed. Anagrama, 2002

Schejtman, F. *De “La negación” al seminario 3.*

Silvestre, M. *Mañana el psicoanálisis*, Buenos Aires: Editorial Manantial, 1988.

This, B. *El padre: Acto de nacimiento*: Ed. Paidós, 1982.